

Lasten i Bamblevraket

SVEIN MOLAUG

Det vraket som ble funnet utfor Bamblekysten er omtalt i Museets årbok for 1977. Her ble utgravningen, skroget og det man fant av personlig utstyr beskrevet. Derimot ble ikke lasten presentert, og den var vel det mest interessant ved dette vrakfunnet. Når lasten ikke ble tatt med, var det fordi man håpet å kunne finne ut noe mer om den i britiske museer. Særlig gjaldt dette tydingen av blyseglene. Alt materiale om disse ble sendt til The Museum of London, men det har ikke lyktes å identifisere mer enn ett av dem.

Blyseglene.

Både i Flandern og England ble produksjon av vevede tøy en industri alt i slutten av middelalderen. Ettersom handelslivet utviklet seg, fikk eksporten av tøy fra Flandern og England et stort omfang. Det later til at produksjonen av vevede tøy i stor utstrekning var en hjemmeindustri. Levering av produktene skjedde til kjøpmenn eller firmaer, som så solgte dem videre en gros.

Under den industrielle revolusjon fikk man maskiner som fremstillet tøyene hurtigere og i store lengder, og det var naturlig å levere tøyene i ruller. Da hjemmeindustrien dominerte, var lengdene begrenset og antakelig av temmelig varierende lengder. Tøyene ble levert i stabler. Tøyet ble brettet i stabler der grunnflaten var på en yards lengde. Den måten å levere tøy på holdt seg like opp i dette århundredet (opplyst av disponent Ryder-Larsen i firmaet Larsen & Lütken).

Omsetningen av tøyene kom inn i bestemte former. Et ledd i kontrollen av tøyene var blyseglene, et slags plomber. I Bamblevraket ble det funnet 393 blysegl. De fleste av dem er runde og dobbelte. De er støpt i ett. De to runde delene er forbundet med et smalt rett stykke som skal virke som et hengsel. I

motsatt ende av hengelelet er på ene seglet en ring og på det andre en tann. Når seglet er bøyd sammen over tøyet, stikkes tannen inn i ringen og bøyes over denne. Dermed er seglet festet til tøyet.

Seglene varierer meget i størrelse fra ganske små med diameter ca. 1,5 cm til store segl med diameter ca. 4 cm.

En liten gruppe av seglene består av to runde flater med profil tilnærmet åttetall på hver side.

På ene siden av de vanlige seglene er det gjerne bokstaver eller tegn som minner om våre hjemlige bumerker. Disse er de såkalte «Merchant marks». Dette var handelsmennenes merke, og de ble brukt både på varer, gjenstander og i arkitekturen, f.eks. over døren til handelsmannens hus. På noen opptrer bokstaver sammen med «bumerkene». Disse bokstavene er sannsynligvis handelsmannens initialer. På reversen av seglet er det enten innrisset eller støpt tall, eller det er stemplet inn en enkelt bokstav. Det er 214 blysegl som hører med til denne kategorien.

Et helt annet preg har en del segl som ikke har tall eller en enkelt bokstav på reversen. Disse er vanligvis adskillig større enn dem med merchant marks. De sistnevnte blyseglene er antakelig stats- eller byadministrasjonens segl, muligens satt på i forbindelse med tollklarering.

Siden disse to typene fordeler seg noenlunde likt, er det rimelig å anta at hver tøyenhet har vært forsynt med to blysegl, det ene har vært kjøpmannens, det andre har vært den offentlige administrasjonens segl.

Det vanligste blyseglet har på ene siden bildet av en engel. Engelen er omgitt av en innskrift langs kanten: «GLORIA IN EXCELSIS».

På andre siden er et våpenskjold som ved et kors er delt i fire felt. I øvre høyre felt står et sverd. Siden det står DE LONDINO langs kanten, må dette være Londons byvåpen, og sverdet må være St. Pauls sverd.

Det er 152 blysegl med dette preget. De varierer meget i størrelse. De største har en diameter på 4 cm, og det er 9 store blysegl. De aller fleste, 129 stykker, har en diameter på ca. 2,5 cm.

Det første året, 1976, ble det tatt opp et par segl av denne typen. Det glitret i et par små gullignende partikler. Undersøkelser (se s. 196 ff.), viste at det virkelig var spor av gull på overflaten av enkelte av de blyseglene som bar Londons byvåpen. Senere ble det funnet flere segl med sammenhengende flak av bladgull. Svært mange og muligens alle blyseglene merket DE LONDINO har altså muligens vært forgylte. Det synes merkelig at man ville ta arbeidet og kostnaden med å forgylle seglene. Innskriften forteller også at lasten kom fra London.

Engelen på reversen har en morsom detalj. På de fleste seglene, 130 stykker, bærer engelen en drakt med korsett i livet og spiller under skjørtet, slik at det får en voldsom vidde. Det er en typisk barokk drakt. Typen er kanskje best kjent fra Velasquez's spanske hoffportretter.

22 av seglene mangler spileskjørtet, det er et ganske enkelt skjørt uten markering av hoftepartiet. Dermed fikk man en viss datering av funnet, fordi de

fleste av seglene må være laget rett etter overgangen til den barokke draktmoten, altså midt i første halvdel av 1600-tallet.

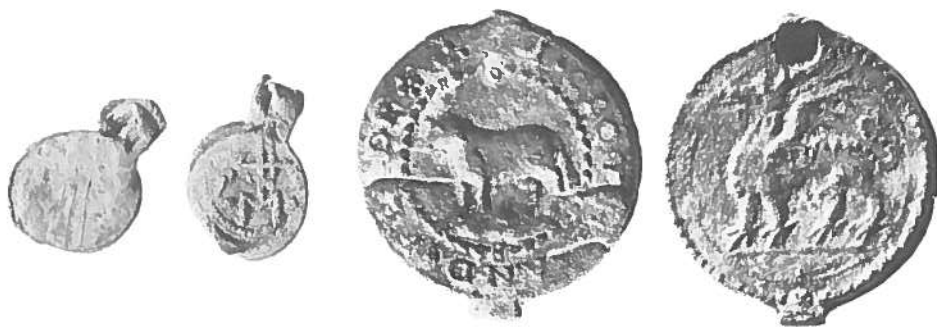
Mr. Geoff Egan ved The Museum of London skriver at «seglene med GLORIA IN EXCELSIS har flere paralleller. På et nokså korrodert eksempel i British Museum (53 5-29) synes det å stå 1633 ved kanten til høyre over engelen. Hvis seglene fra Bamble ikke har årstall, antyder dette at de er fra før dette året.»

Londonseglene må oppfattes som myndighetenes kontrollsegl. Spørsmålet er om andre av seglene også har hatt en offisiell funksjon. Det gjelder først og fremst 10 segl av den store typen med diameter henimot 4 cm. På ene siden er hosebåndsordenen, the Garter. Om det britiske våpen står i en ring «Honi soit qui mal y pense». Over dette er en hjelm med visir og fra dette går det ut bladranker. Andre siden viser St. Georg og dragen. Helten har et sverd som våpen. Hosebåndsordenen er den britiske konges utmerkelse. Når den er på blyseglene, antyder det at det britiske kongehus på en eller annen måte er knyttet til eksporten av tekstiler.

Dette inntrykket blir forsterket av 11 andre segl av den større typen. På ene siden har disse en Tudorrose med kongekrone over, og denne flankeres av den skotske tistel og prisen av Wales' tre fjærbusker. På andre siden av seglet er det en krone over en dobbeltørn. Dobbeltørnen er bl.a. det gamle hansavåpenet. Det er i britisk handelsliv sterke tradisjoner fra hansatiden. I samme retning peker 18 segl som på den ene side har et rikseple, en kuleform med kors over. På andre siden er det kronet dobbeltørn. Geoff Egan skriver i sitt brev at «seglene med dobbeltørnen må være fra Salisbury, hvis de er engelske. Det er funnet to 4-bladsegl med dobbeltørn i Themsen. Det ene, uten krone, må være fra Salisbury, det andre har krone. Dobbeltørner er meget uvanlige i Britisk Civic heraldikk, og forekommer, så vidt man kan se, bare i byen Salisburys våpen».

Når det gjelder seglene med rikseple og dobbeltørn, mener han at seglet ikke kan være britisk, men han utelukker ikke at en utenlandsk handelsmann har satt på stemplet i England.

Sannsynligheten for at noe av lasten ikke er fra England fremgår av et segl

(S-250) som har innrissede skråstreker på baksiden. Slike var vanlige på nederlandske segl. Her var også kronet dobbeltørn vanlig.

Slår vi sammen Londonseglene med dem som har kongelige symboler, utgjør dette 191 blysegl. Endelig er det en liten gruppe på 6 segl som faller noe utenfor de ovennevnte seglene. De hører med til de store seglene med diameter henimot 4 cm. På ene siden er det fremstillet et lam, og rundt dette står langs kanten av seglet CLOTHE AND FELDE (eller FLEDE). CLOTHE viser at seglet har hatt noe med tøy å gjøre. FELDE kan muligens bety fell, altså skinn. På andre siden er det fremstillet en griff. På disse seglene er det også spor av gull, så det må ha vært forholdsvis betydelige segl.

Antar vi at dette seglet har noe med tekstilhandlernes organisasjon å gjøre, vil det samlede antall segl med offisielt preg utgjøre 197 stykker, hvilket er innpå halvparten av de segl som ble funnet.

Geoff Egan opplyser at «seglet med CLOTHE AND FELDE omkring et lam og med en griff på andre siden kan meget vel være fra Essex. Her var det brukt store segl av denne typen. En griff forekommer på mange kledese-gl fra Colchester, men de er ikke paralleller til disse».

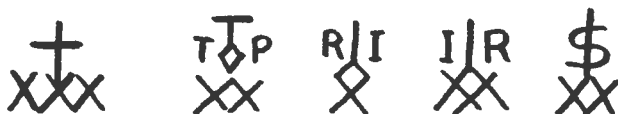
Godt og vel halvparten av samtlige segl, 214 segl, refererer seg antakelig til de respektive tøyhandlere. Når vi kommer så langt tilbake i tid, var lesekyndigheten lite utbredt. Enkle tegn var lettere å oppfatte for menigmann enn bokstaver. Derfor har bumerkelignende tegn vært i bruk selv etter at boktrykkerkunsten hadde gjort skrift til allemannseie, og det var blitt vanlig å bruke intitaler til å merke sine eiendeler med. På mange av seglene er det en kombinasjon av bumerkelignende merchant marks og intitaler. De merchant marks som er brukt på seglene synes å være varianter av noen få grunntyper. På noen av dem er en stolpe utgangspunktet. Ved å sette til en skråstrek eller to, eller føye til buer, fremkommer de forskjellige merkene.

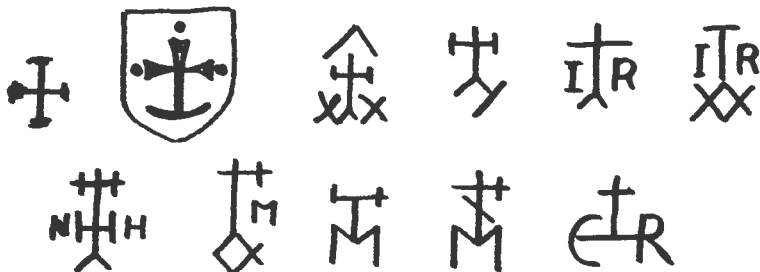
Stolpen kan kombineres med en bokstav. Geoff Egan skriver at «merket med RC (S-1694) er likt Robert Cutlers merke. Han var handelsmann i Ipswich mellom 1570 og 85. Merket kan ha vært brukt i familien etter hans død, det var ikke uvanlig. Merket passer godt med Suffolkseglene.

Svært ofte forekommer kryssede streker eller x-er ved foten av merket. Korsformen går igjen på mange merker.

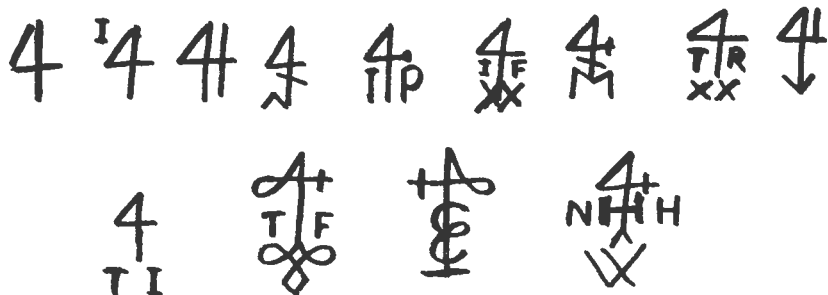
Seglet som har et kors plassert i et skjold (S-671) har på andre siden en kronet dobbeltørn. Muligens er seglene av denne typen satt på varer fra et annet land enn England. Merket skiller seg sterkt ut fra de vanlige.

Pilen er også et gjennomgangsmotiv. Dr. Ragnar Christophersen gjorde oppmerksom på at pilen, som tegn på royal property, har vært i bruk like opp mot vår tid, f.eks. pilene på de britiske fangedraktene. Pilen brukes over kryssende skråstreker eller x-er.

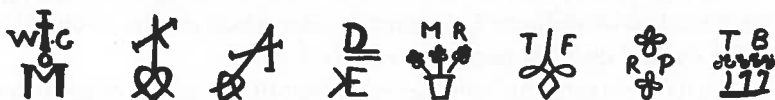

Merchant marks som er utviklet av en 4-tallslignende form er vel de vanligste.

Noen få merker avviker fra de ovennevnte. Et av dem ser ut som en stor A med et hjerte om ene foten (S-14). Det kan være kombinasjonsbokstaver. Et annet

segl har en blomsterpotte som varemerke under initialer. (S-1146). De valknutene som skiller initialene på et av blyseglene kan være ren dekor. (S-1232).

Noen av seglene har bare initialer.

6 av seglene har et kors på ene siden. På oversiden av de horisontale armene står W H. Under står M B. På andre siden står ONS. (S-1194).

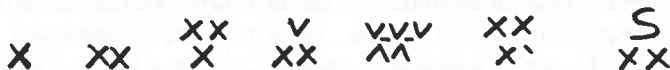

Om dette skriver Geoff Egan: «Dette merket er funnet på et antall segl fra Thames foreshore i London, og det kan være initialene for to ukjente kledeskrollører (den nedre venstre bokstav, antar jeg p.g.a. andre stempler er en M heller enn en H).

Den andre siden av våre har en ullsekk med I over og London rundt dem, likt Deres 1979. (Segl med samme utseende, men med LIGHT COLOUR over ullsekken er datert 1613, 1614 og 1628, men disse er ikke relevante til dette materialet).

Andre regl med ullsekk og II eller III over har innskriften LONDON STALL. (Deres 616 kan også ha dette). Jeg tror at alle disse ullsekkseglene er fra samme sted, og «the stalls» synes å være dem i Blackwell Hall, London, der ullvarene ble eksaminert for eksport. Annet klede gikk direkte fra produksjonsbyene til nærmeste havn. Det var f.eks. en livlig handel med tøyler til Skandinavia fra Humberside.»

De kryssede strekene eller x-ene må ha hatt en spesiell betydning. De forekommer, som ovenfor nevnt, ofte ved foten av merket, men de brukes også i forbindelse med en enkelt bokstav.

Vanligvis forekommer x-ene på baksiden av blyseglet.

På to av seglene er det i stedet for x-er brukt kors. En slik plassering antyder at x-ene ikke tjener til å identifisere kjøpmannen eller produsenten. X-ene kan være til pynt, men de kan også ha noe med varene å gjøre.

På baksiden av de blyseglene som har merchant marks er det enkeltbokstaver eller tall eller kombinasjoner av tall og bokstaver. Disse har antakelig gitt opplysninger om varenes kvalitet og mengde.

De bokstavene som er brukt, er stemplet inn. De er ganske små, bare ca. 0,3 cm høye. De bokstavene som er brukt er A, B, C, G, H og U.

Samme merchant mark kan ha forskjellige bokstaver på baksiden. F.eks. har seglene med et 4-tallignende merke flankert av TF, (S-175) A på én bakside, B på 5, D på én og U på 12 baksider. Bokstavene kan være det eneste som står på baksiden, men oftest forekommer bokstavene sammen med innrissede tall, f.eks.

$$\begin{array}{c} z z \\ \text{v} \end{array} \quad \begin{array}{c} A \\ 15\frac{1}{4} \end{array}$$

Samlet finner man A på 2 baksider, B på 15, C på 2, D på 2, G på 3, F på 1, H på 1 og på 15 baksider. Tilsammen er det 41 blysegl som har slike små bokstaver på baksiden, enten alene eller sammen med innrissede tall.

Bokstavene har gitt visse opplysninger, enten om eieren eller om varens kvalitet. Det er nevnt at det på baksiden av seglene er tall. På noen av seglen er de risset inn med et spisst jern. På andre er tallene kommet til i selve støpen. Det er en avgjort forskjell mellom de tallene som er risset inn, og de som er støpt. De som er støpt er hele tall. De som er risset inn er tydeligvis laget i all hast. Svært ofte er det tall over og under en tverrstrekk, slik at de ser ut som brøker. Her følger en oppstilling av de innrissede tall som forekommer. I klamme er angitt hvor mange ganger tallet forekommer.

$$2 (7), 3 (1), 5 (2), 5\frac{1}{2} (1), 10 (1), 15 (2), 15\frac{1}{4} (2), 16 (2), 17 (1), 20 (2), 20\frac{1}{2} (1), 22 (5), \\ 23 (2), 23\frac{1}{2} (1), 31 (1), \frac{3}{1} (1), \frac{2}{2} (1), \frac{5}{4\frac{1}{2}} (1), \frac{3}{5} (1), \frac{22}{\frac{1}{2}6} (1), \frac{13}{14\frac{3}{4}} (1), \frac{2}{14\frac{1}{2}} (1), \\ \frac{2}{15} (1), \frac{4}{15} (1), \frac{2}{15} (1), \frac{10}{15} (1), \frac{12}{15} (1), \frac{1}{15\frac{1}{2}} (1), \frac{6}{15\frac{1}{2}} (1), \frac{3}{15\frac{1}{6}} (1), \frac{5}{16} (1), \frac{13}{16} (1), \\ \frac{4}{17\frac{1}{2}} (1), \frac{24}{18} (1), \frac{3}{44} (1), \frac{9}{163} (1), \frac{7?}{167} (1)$$

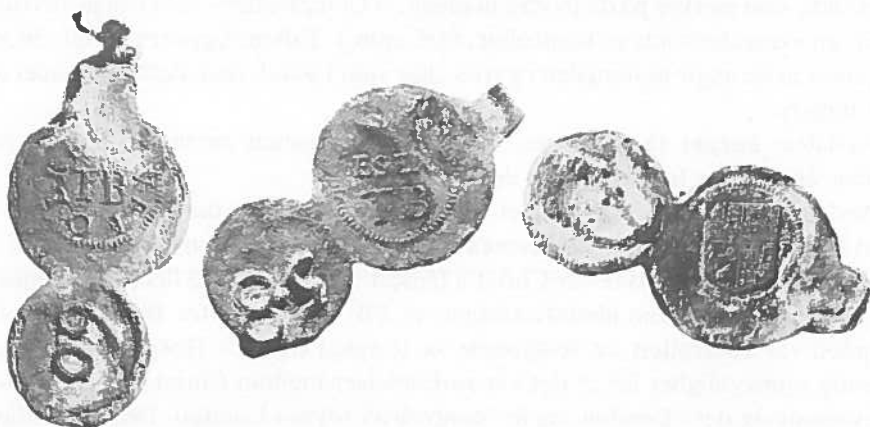
På de seglene som har innstøpte tall forekommer det ingen innrissede tall. Hadde nå de støpte tallene noenlunde svart til de innrissede tallenes siffere, ville man kunne slutte at de betød det samme. De gjør imidlertid ikke det. Mens de innrissede tallene ofte ser ut som brøker, består de støpte bare av hele tall. Det

angis her hvilke tall som er brukt. I klamme står hvor mange ganger de forekommer. 15 (1), 16 (1), 25 (5), 28 (1), 30 (1), 31 (10), 32 (1), 56 (4), 57 (1), 58 (8), 60 (4), 68 (1), 69 (1).

Tøyene ble før i tiden ikke lagt i ruller, men brettet sammen i stabler med grunnflate på 1 yard. Disponent Sverre Ryder-Larsen i importfirmaet Larsen & Lütken, Oslo, fortalte at når de mottok slike stabler tøy, var det med opplysning om vekten pr. yard regnet i unser. Et vanlig tøy kunne f.eks. være på 15 unser, mens et tykkere tøy kunne være f.eks. 25 unser. Det er mulig at de hele tallene angir vekten av tøyene i unser. De innrissede tallene må antakelig ha gitt tilsvarende opplysninger, men etter en annen nøkkel.

En egen gruppe av seglene er i stedet for de vanlige to blad utstyrt med fire runde blad. Profilen av et slikt firebladet segl minner om et 8-tall. De to bladene som er nærmest «hengslet» er noe større enn de to ytterste.

På alle seglene står det i indre blad TB. På 28 av seglene står det rundt disse initialene SVEFOLKE, d.v.s. Suffolk. På 6 av seglene står det ESSEX over de samme initialene.

På det mindre bladet som er utenfor det med TB er det et støpt tall. På 10 stykker står 31, på 4 stykker står 56, på ett står 57, på 6 står 58, på 4 står 60 og på ett står 69. Samtlige segl fra Essex har tallet 58.

På andre siden av disse dobbeltsjeler står det på det større indre bladet det britiske våpen flankert av C og R. Disse står antakelig for Charles Rex, konge av England og Skottland fra 1625 til 1649.

På det ytre bladet står det på Suffolkstemplene oftest en W. Omkring denne står det noen mindre bokstaver. De er bare delvis leselige. Det står f.eks. SE IH, SR, SFE? og E.

Denne W står ikke på alle seglene. På et av bladene står en kombinasjon av en spiss A og et hjerte. Over denne figuren står muligens I I R. (S-1288).

På et annet blad står over to kryss bokstaven M med en stolpe midt i og R på ene siden (S-1550). Endelig er det 3 blad der det står S I. (S-1154).

På Essexseglene står i tilsvarende blad på tre segl DE innskrevet i en sirkel. Utenom sirkelen står SA og muligens CC. På et annet står SE inni sirkelen og RCHE omkring den.

Om disse seglene skriver Geoff Egan følgende:

«De 4-bladede Essex og Suffolk seglene med TB og det britiske Stuart våpenskjold synes å ha standard offisielle stempler på de to indre blad. (TB med countynavn og det britiske våpen). På de ytre blad er dimensjonene på kledet anført etter måling eller etter oppgave. Det er «the searcher» kontrolløren som har gjort dette, og han har satt på sitt personlige merke eller sine initialer.

Jeg skulle tro at TB var controller (alnager) for de to counties. Tøyets dimensjoner er blitt sjekket av «searchers» som han hadde ansvaret for. Det var disse som satte sine merker på de to ytre bladene. («Comptroller» var et slags revisor, mens en «searcher» var en kontrollør, forf. anm.). Tallene ligger rundt 60 - 30, og jeg antar at de angir tøylengden i yards eller vekt i pund, men dette må undersøkes nøyer.

Assistant keeper D. L. Jones ved Ipswich Museum mener at TB står for Tobias Blosser fra Ipswich. Han døde 1631.

Andre TB Suffolk segl er funnet i London, og på dem står CR for Charles I. Han kom på tronen 1625, og dermed har man en bakre grense for seglene.

T. Blosser står som styrer av Christ's Hospital i Ipswich ved flere anledninger, og dette støtter opp om identifiseringen av TB. Finansene for Blackwell Hall i London var kontrollert av bestyrerne av London Christ's Hospital. Det er en økende sannsynlighet for at det var forbindelser mellom Christ's hospitalene i provinsene og det i London, og for kontroll av tøy i London. Det er rimelig å anta at sentralorganisasjonen i London ville foretrekke en alnager med de rette forbindelser som sin representant i Suffolk. Det var ikke noe Christ's Hospital i Essex, og derfor måtte Suffolkmannen ta seg av nabodistriktet.

Konklusjonen må bli at en last klede fra Essex og Suffolk synes å være gjennomgått og forseglet under Tobias Blossers administrasjon i Ipswich. Lasten har passert Blackwell Hall i London, muligens for en andre sjekk, og her er det enten satt på nye segl eller det har vært andre partier som er blitt forseglet der samtidig. Tøyene i London er blitt innlastet i et skip som nok han ha tatt ombord kleder fra Essex og Suffolk fra en annen havn på turen østover. Muligens har det også vært innom en fremmed havn også for å ta med det kledet som hadde dobbeltørn på seglene. Sannsynligvis har alle tøyene fra England passert London som én gruppe, og dette må ha skjedd mellom 1625 og 1631».

Det kan være muligheter for at arkivalia kan gi større klarhet i problemene med seglene. «The Exchequer Books», kontrollbøker, førte tollbehandlingen av eksportvarer i britiske havnebyer i perioden 1565-1799.

I hver havn var det vanligvis 3 bøker. Den ene ble ført av tolleren (customer or collector), den andre av en økonomirevisor (comptroller) og den tredje av en kontrollør (sarcher). I de store havnebyene førtes det to bøker, en for eksport og en for import.

I eksportboken står oppgitt navn og tonnasje på fartøy som tar lasten, skipperens navn, navnet på havnen fartøyet skal gå til, navnene på de handelsmenn som har betalt toll for eksportvarene. For tøyenes vedkommende er anført nøyere opplysninger: bredden av tøyet, lengden i yards og vekten i pund. Disse bøkene eksisterer, selv om enkelte er i dårlig forfatning. Skriften er vanskelig, og det gjør det ikke lettere at de eldste er ført på latin. Det vil ta uker å gå gjennom bøkene, og Norsk Sjøfartsmuseum har ikke anledning til å bekoste gjennomgåelse av dem.

Dr. Ragnar I. Christophersen, Britisk Institutt, Oslo, Universitetet, opplyser at betegnelsen «Alnager», som ofte forekommer i forbindelse med kledeshandel, betyr en som målte opp klede.

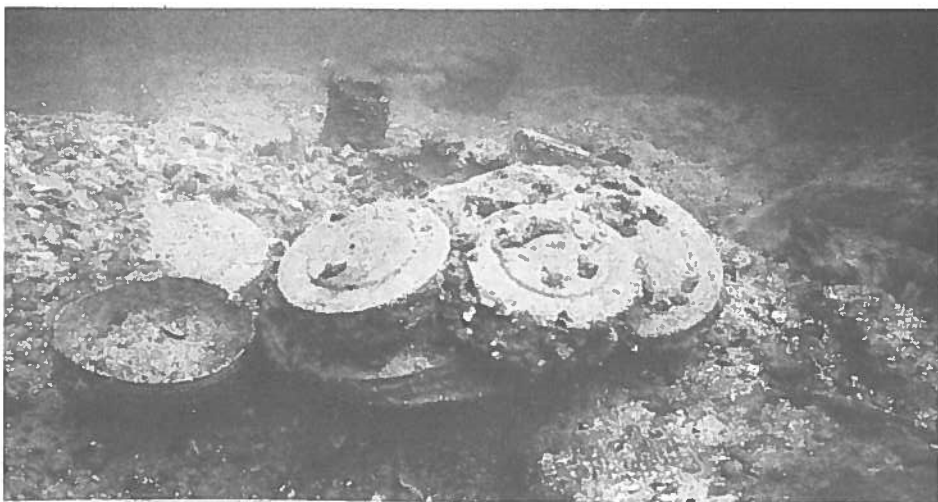
Mellom et par av seglene er det rester av tøy. Det er ulltøy vevet med 2 eller 4 skaft ifølge konservator Aagot Noss ved Norsk Folkemuseum. Hovedlasten var nok tøyene, og verdien av tekstilene har vært betydelig. Tar man så resten av lasten med, må fartøyet ha hatt en uvanlig kostbar last ombord.

Tinnvarene.

Englands tinnproduksjon spilte en stor rolle allerede i førhistorisk tid, og det var ikke uten grunn at de britiske øyene ble kalt for «Tinnøyene». På grunn av sitt lave smeltepunkt, kunne rent tinn ikke brukes til kokekar, derimot fikk det stor anvendelse i produksjonen av serveringskar som tallerkener, fat, skåler og krus. De som laget tinnvarer hadde sitt eget laug, og mesterne forsynte varene sine

Tinnbarre. Pewter bar.

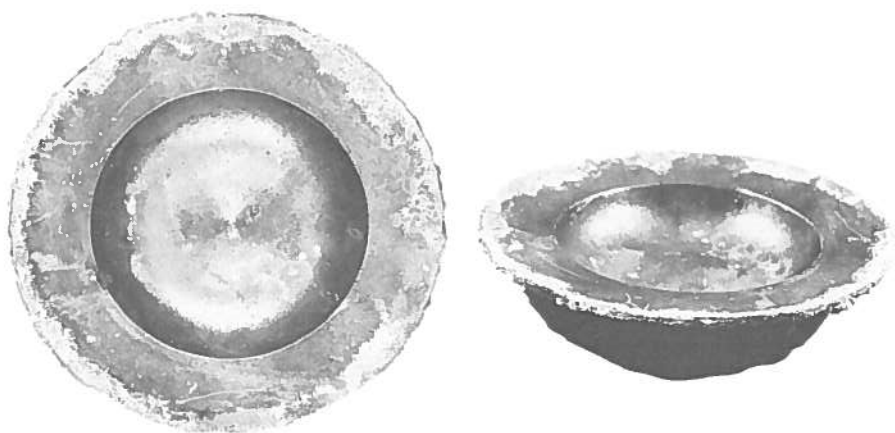

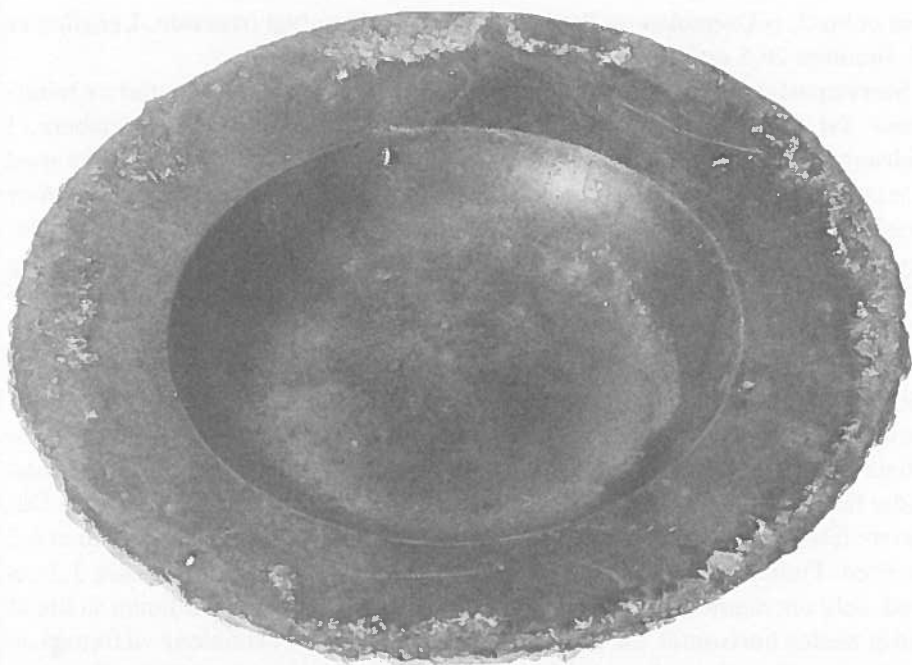
Stabel av tinn tallerkener. Pile of pewter plates.

både med mesterstempler og kvalitetsstempler. Dessverre hadde tinnvarene ombord i dette fartøyet reagert med sjøvannet og dannet et nytt mineral. Overflaten var totalt ødelagt. Formen av tinnvarene er dog i mange tilfeller bevart, og vi kan få et visst inntrykk av hva slags tinnsaker det var som ble eksportert og mengden av dem.

Tinn som råvare har vært en eksportartikkel. Det var tinnsmeder i de fleste nord-europeiske byer, og de måtte ha tinn for å kunne lage sine kanner og fat. Det var derfor ekstra morsomt å finne en hel barre tinn. Den hadde tilnærmet form

Tinntallerken, dyp. Deep pewter plate.

Tinntallerkener. Pewter plates.

som et brød, rektangulær og flat i bunnen og med hvelvet overside. Lengden er 65, bredden 26,5 og høyden 12,5 cm. Vekten er 82 kg.

Størsteparten av tinnlasten har vært vanlige bruksting. Den bestod av tallerkener, fat, skåler, krus, nattpotter, skrivestell, lysestaker og kandelabere. I Hidravraket, som er vel 20 år yngre, var tallerkenene og fatene lagt i stabler med et visst antall i hver stabel. Hver stabel var pakket inn i papir og holdt sammen av hyssing. Noe lignende har sikkert vært tilfellet med Bamblevrakets tinn. Stablene synes der å bygge på tallene 6, 12 og 24. Stablene med de flate tallerknene og de større fatene har rast fra hverandre, og det er ikke mulig å telle med sikkerhet hvorledes fordelingen har vært.

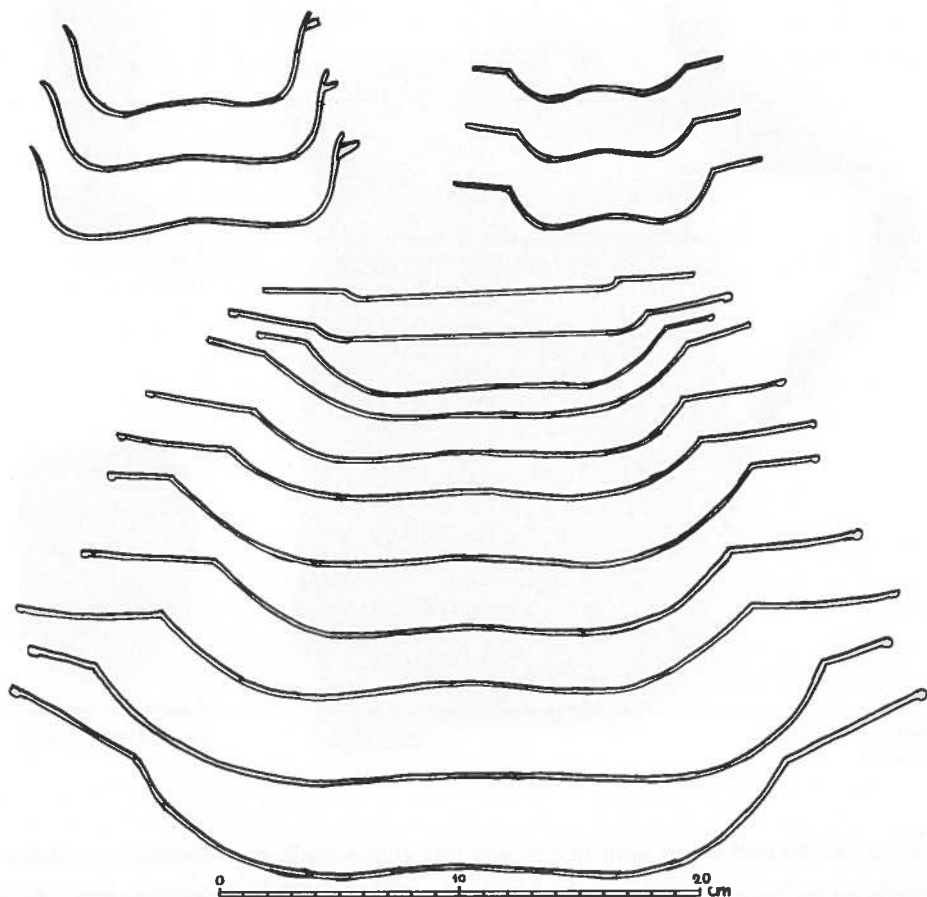
Det er interessant å merke seg hvor lite standardisert produktene er. Det er ikke så store forskjellen i stilpreg, men detaljer som dybde og fanens bredde varierer sterkt. Men gjenstandene i hver stabel er eksakt like. Tar vi for oss fatene, så var det 17 stykker av dem, de er meget enkle. Det er en liten vulst under fanens ytterkant, og en tynn rille ca. 0,3 cm langs kanten på oversiden. Det største fatet har en diameter på 38 cm (S-2021). Det er 8 cm dypt, og fanen er 6,2 cm bred. Fanen skråner sterkt. På to fat, som lå sammen, er fanen bare 3,2 cm bred, selv om diameteren er 36,2 cm. På de fleste fatene skråner fanen så lite at den er nesten horisontal. De er også adskillig grunnere. Forholdene vil fremgå av tegningene. Det minste fatet er 27 cm i diameter og 3 cm dypt. (S-2031). Dette lå i en stabel på 6 stykker.

På et par av fatene var det stemplet kronet rose, og på to andre var et ovalt stempel der en hånd holder en blomst. Under hånden står N.K. Takket være hjelp fra Jorunn Fossberg, Norsk Folkemuseum, lykkedes det å finne mesteren (Cotterell: Old Pewter). N.K. under blomst og hånd, står enten for Nathaniel Keene, Hawkfield, Lancaster, (19. des. 1617, død 1641) eller Nathaniel Keene, Bristol (28. jan. 1621). Begge bruker også kronet rose som kvalitetsstempel.

Tallerknene er enten flate eller dype. Det ble bare funnet to dype tallerkener,

Mesterstempler på tinnfat. Maker's marks on pewter dishes.

Profilsnitt og diameter på tinnallerkener. (Svein Molaug).
Profile sections and diametres of pewter plates.

en med diameter 22,5 og 3,7 cm dyp (S, 2024), den andre med diameter 19 og 2,7 cm dyp (S-2027). Derimot var det flere stabler med flate tallerkener. Tallerkene i en stabel på 12 stykker, diameter 18,2 cm, var så å si horisontale og høyden av hver tallerken var bare 0,7 cm (S-2022). Disse tallerkenene var merket både med kronet rose og med merket blomst og hånd over N. K., altså samme stempler som på fatene.

I en annen stabel med bare 4 tallerkener var diameteren 21,3 cm, men der var tallerkenen noe dypere, 1,5 cm (S-61). Dette er tilnærmet de vanligste målene på de 25 noenlunde hele og de tallerkenfragmenter som ble tatt opp.

En del små skåler har en karakteristisk form. De har en forholdsvis bred fane

Krus.
Tankard.

Vase?
Vase?

Tinnboller, stablet.
Pewter bowls, piled.

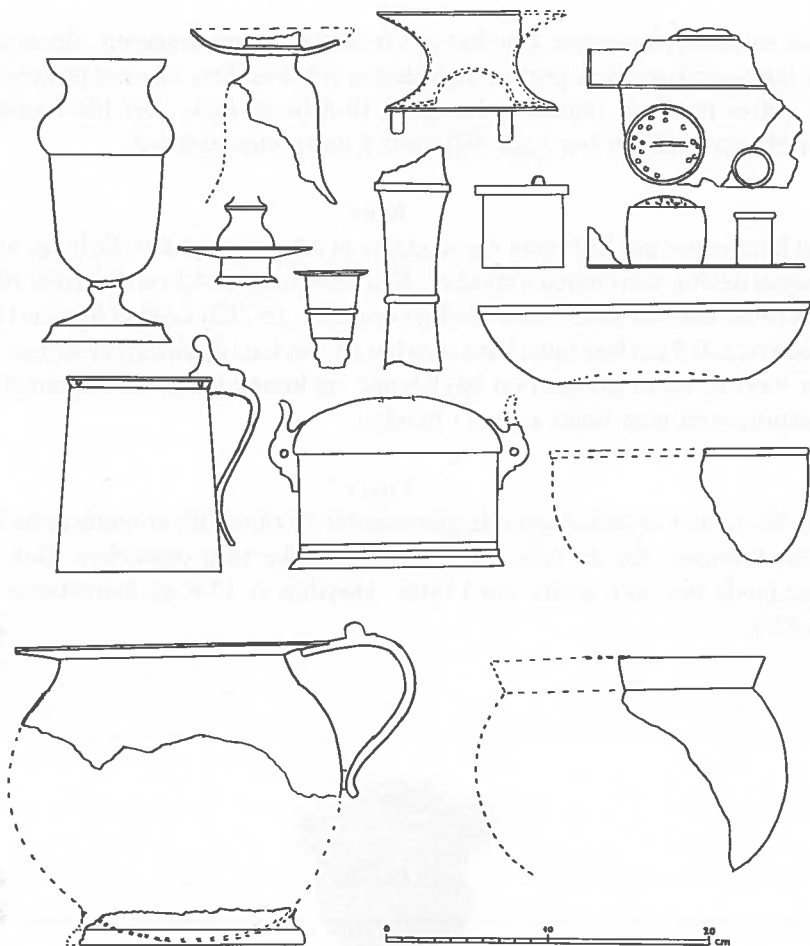
og en skålformet bunn som hever seg noe opp i midten. I sentrum er under bunnens mesterstemplett G. S. Det har ikke lyktes å finne mesteren. Det var 4 stabler av slike skåler. Den ene stabelen var på 24 skåler. Diameter her var 13 cm og dybden 2,4 cm (S-275). En annen stabel var på 12 skåler hver med diameter 11,7 og dybde 1,8 cm (S-1921). Det var også en annen stabel med 12 lignende skåler. Endelig var det en stabel på 12 skåler med diameter 10,6 og dybde 1,7 cm (S-418). Tilsammen ble det funnet 70 slike skåler.

En helt annen type skåler har hatt et horisontalt flatt håndtak, omtrent som på vinøser. Disse skålene lå også i stabler, og de var stuert på den måten at hvert håndtak vendte til motsatt side av det på underliggende skål. Sidene er forholdsvis rette, og skrånere bare så pass at de kan stables.

I to stabler på henholdsvis 24 og 6 stykker var diameteren 13 og dybden 4 cm (S-256). I en annen stabel på 12 skåler var diameteren 12 og dybden 4 cm (S-276). Endelig var det en stabel på 12 stykker der diameteren på hver skål var 10,4, men dybden var også her 4 cm. (S-1415). Tilsammen var det 54 slike skåler.

Et par boller var av mer ordinær form. Begge hadde øverst en liten vulst på

Måleskisse av diverse funn. (Svein Molaug).
Measurement drawings of various finds.

yttersiden. Den ene bollen hadde disse målene: diameter 20,5 og dybde 5, (S-280) den andre diameter ca. 16 og dybden ca. 7,5 cm (S-292)

En tredje bolle har hatt tilnærmet kuleformet korpus med en konisk krage øverst. Den ligner på en gryte, men tinn egner seg ikke til bruk over åpen varme. Bollens diameter var ca. 19 og høyden ca. 14 cm. (S-330).

Nattpotter.

Nattpotter var det mange fragmenter av, men bare én var noenlunde hel. Den har vært ganske rummelig, for diameteren har vært vel 20 cm. (S-340) Bunnen manglet, men potten har stått støtt på en skråkant. (S-281) Hanken er øreformet

med en knast på toppen. Den har gitt feste for tommelfingeren, slik at den ikke ble lagt over kanten av potten. Knasten er rett avskåret inn mot pottens åpning, og det er mulig at potten er beregnet til å ha et lokk. Det ble funnet 5 løse pottelanker, så det har i alle fall vært 6 nattpotter ombord.

Krus.

Det kom opp et par krus som var så skjøre at de gikk i stykker. Deler av slike krus viser at det har vært minst 6 stykker. Krusene, høyde 14,5 og diameter 10 cm, har hatt rette, koniske sider, som smalner oppover. (S-262) Lokket har vært helt flatt med en ca. 0,5 cm høy innerkant som har passet inn i åpningen av kruset. Lokket har vært festet til gjenge i en bøylehank, og kunne løftes med tommelfingeren samtidig som man holdt kruset i hånden.

Vaser?

Det ble funnet to pokallignende gjenstander av tinn. Det er mulig at de har vært blomstervaser, for de ville ikke være praktiske som drikkekar. Den ene var noenlunde hel, den andre var i biter. Høyden er 17,6 og diameteren 8,4 cm, (S-277).

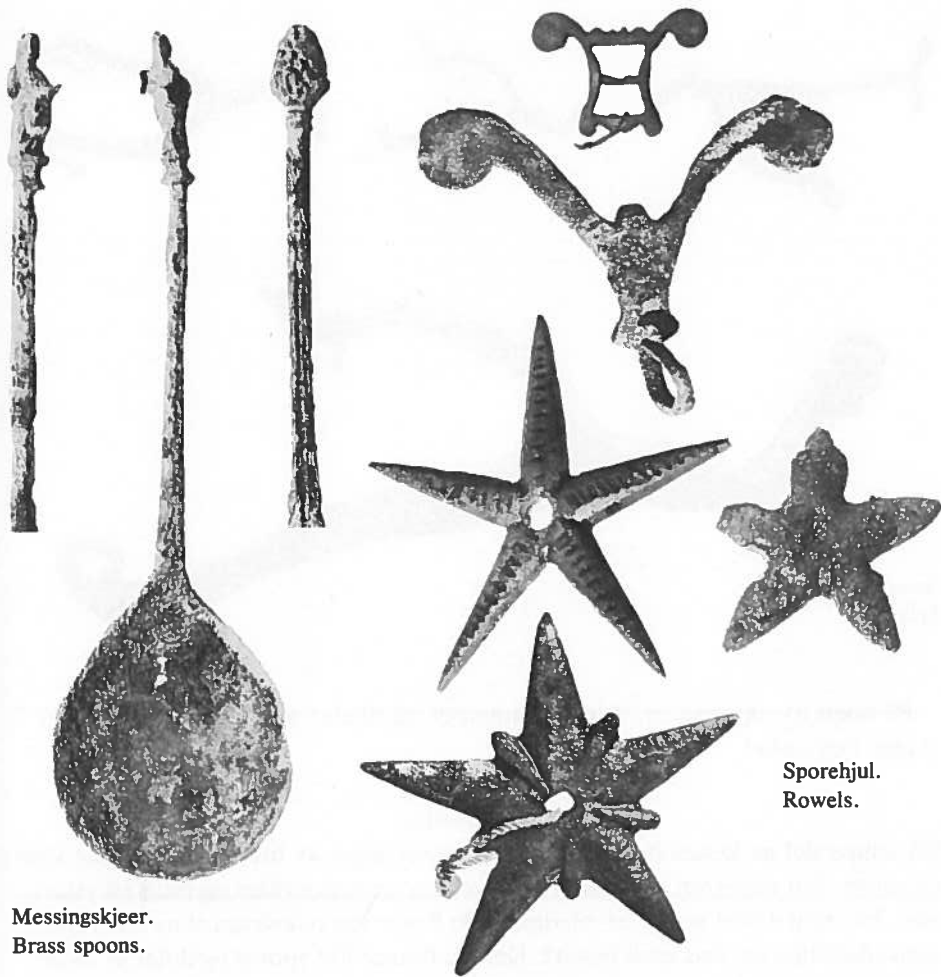

Dåse.

En sylindrerformet tinndåse med hvelvet lokk er merkelig fordi lokket har en gjenge på hver side. Hvorledes dette har virket, er litt av en gåte. Dåsens diameter er 13 og høyden 10,7 cm. På toppen av lokket er et hull som antyder at her har vært en kule eller lignende. Denne toppen mangler, (S-1790).

Lysstell.

Det har vært adskillige tinnkandelabere i lasten. Disse var så forvitret at de kan ikke rekonstrueres. De har hatt brede lysmansjetter. (S-282, 1976, 2005 og S-284). Et par fundamenter med sterkt svungne sider har muligens hørt til kandelabere, men kan være til annen bruk. Under bunnen har de stått på 3 små støtter, (S-324).

Messingskjeer.
Brass spoons.

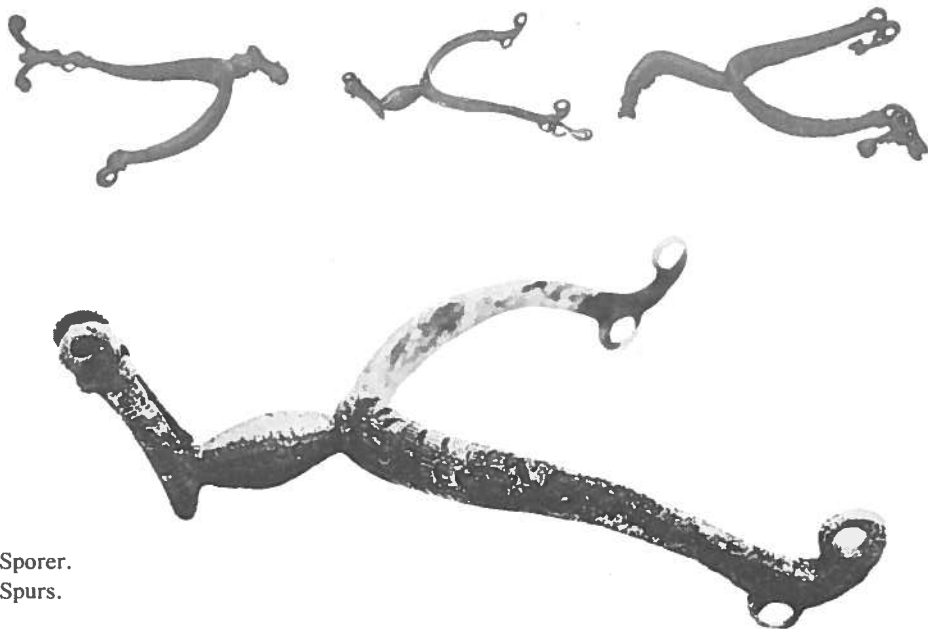
Sporehjul.
Rowels.

Skrivestell.

Tinnlasten har også omfattet skrivestell. De har hatt blekkhus, sandhus og penneholder montert på en firkantet plate, (S-325 og S-279).

Messingskjeer.

Det var et parti messingskjeer ombord. De er av to velkjente typer. De har tilnærmet rundt blad og et stavformet, rett skaft som enten ender i en pinjekongle eller en menneskefigur i gevanter. Skjeene er ca. 18 cm lange og 5,5 cm brede. Det ble tatt opp 48 skjeer med pinjekongle i enden og 28 med menneskefigur. Dessuten ble det tatt opp 27 deler av skaft og blad og 9 skaftdeler. Tilsammen har det vært minst 110 skjeer ombord.

Sporer.
Spurs.

På noen av skjeene er et mesterstempel på bladet nær skaftet. Det viser 3 skjeer i en sirkel.

Ryttersporer.

En annen del av lasten bestod av ryttersporer laget av bronse. Disse har vært staselige, fint mønstret med streker og rekker av små sirkler og buer på yttersiden. På noen er det rester av bladgull. De fleste var nokså tæret av saltvannet, men adskillige var dog godt bevart. Det ble funnet 152 sporer og deler av slike.

Sporer har hatt to remmer, en over vristen og en under gelenken. Remmene har vært festet til to hull i hver ende av sporen.

En av spennene har vært trefliket. De to ytterflikene har vært bøyet ut til siden og har holdt spennen på plass mot støvlene slik at den ikke har vridd seg. Den midtre fliken er pileformet og har vært bøyet nedover. Remmen over vristen har vært heftet innpå denne bøyde fliken. Det ble funnet 39 slike spennere.

Utenom denne typen ble det funnet 95 vanlige spennere som antakelig har hatt torn på midtstolpen for rem. Disse spennene har strammet remmen over vristen. I ene kortsiden ender spennen i to utstående fliker. Remmen under gelenken har vært festet til en liten krok på hver side. I øvre enden har den påstøpt et lite hode eller knapp som har holdt kroken på plass i det nedre av de 2 hullene fremme på hver side av sporen. Den stangen, som står bakover og holder sporehjulet, kalles for hals. Den er av noe vekslende form. Ved enden av halsen går den i en knekk

ned til selve festet for sporehjulet. Halsen kan være pæreformet, konisk, tilnærmet eggeformet eller nesten kuleformet, eller den kan være helt rett.

Selve sporehjulet forekommer i 4 former. De er alle stjerneformede med 5 tagger. Diameteren varierer noe, fra 4 til 6,5 cm. Det ble funnet 117 sporehjul.

Sporene er av den type som var vanlig i første halvdel av 1600-tallet. Et par tilsvarende sporer er i British Museum.

Interessant er to sporer i Finlands Nasjonalmuseum, som har tilhørt general Johan Galle (1614–1676). De er svært like dem som ble tatt opp fra Bamblevraket. De 2 sporene viser at sporetypen fra vraket har vært brukt i baltisk område.

Garnityrstell?

Lasten har vært meget variert. Noe helt for seg selv er noen små utskårne skaft, antakelig av elfenbein. De er ca. 1 cm i diameter. Lengden varierer stort sett fra 3,2 til 3,9 cm. Et par stykker er 4,6 cm lange. Fra ene enden har det stått inn en tange av jern. Den er rustet bort. Det var 105 slike småskaft. 48 av dem var enkle uten dekor. De andre var presist utskåret i forskjellige mønster. 12 stykker hadde form av en drage med vingene foldet langs kroppen. 7 stykker var formet som en knyttet hånd. Andre hadde mer abstrakte former. Det var 15 forskjellige typer.

De større museene i London ble kontaktet, men de hadde ikke noen tilsvarende gjenstander. Det ble gjettet på at de hadde vært såkalte bobbins for kniplingsarbeider, men det gikk man fra av flere grunner. Noen har ment de var brikker til et spill. Det mest naturlige er å oppfatte dem som skaft til toilettgarnityr, f.eks. ørespader og tannpirkere. Slike var nokså vanlige på den tiden.

Brilleglass.

Den merkeligste del av lasten var alle brilleglassene. De vil bli analysert av spesialister, og omtalen av dem får vente til resultatet av undersøkelsene foreligger.

Ur.

Det ble funnet flere tannhjul som antakelig har vært i en klokke. Noe skipsur har det ikke vært, slike fantes ikke den gangen. Uret har muligens vært en salgsvare eller det kan ha vært tenkt som en gave.

Bamblevrakets last er handelshistorisk meget interessant. Den gir et levende inntrykk av engelsk handelsliv på 30-årskrigens tid. Hvor fartøyet skulle hen med denne verdifulle lasten, det kan vi bare gjette oss til. I Norge var det neppe muligheter for avsetning av så kostbare varer. Fartøyet skulle nok inn i Balticum, men hvor skulle lasten losses? Forhåpentlig ville det lykkes å komme på sporet etter fartøyets navn, og da vil vel mange spørsmål kunne bli besvart.

Ur?
Clockwork?

Litteratur:

Geoff Egan, The Museum of London: brev datert 14/9-78 til Norsk Sjøfartsmuseum.

D. L. Jones, Ipswich Museums; brev datert 27/6-78.

W. B. Stephens: The Exchequer Port Books as a Source for the History of the English Cloth Trade. Textile History, Vol. 1. s. 206 ff.

Niels-Knud Liebgott: Da Klæde var «mærkevare». Nationalmuseets Arbeidsmark 1975.

W. Endrei: English Kersey in Hungary. Acta Historica Academia Scientarum. Hungaria 21, 1975.

F. A. Cirling: Merchant marks in England, London 1962.

Ronald F. Homer: Five centuries of base metal spoons. London 1975.

Summary

A technical description of the wreck excavated at Bamble in 1975-77, was published in the 1977 Yearbook of the Museum. A more detailed account of the ship's cargo was postponed until research in British archives might have revealed more about the trade served by the vessel, namely between Britain and the Baltic Sea.

The most conspicuous remains of the cargo were 393 leaden seals, circular in shape and moulded in pairs. The seals are testimonies from the important export of textiles from England and Flanders to Eastern Europe via Baltic ports in this period. The straps around each pile of cloth were equipped with various seals, identifying the merchant and guaranteeing the quality of the textile exported.

Mr. Geoff Egan of the Museum of London was most helpful in trying to identify the seals, by comparing them to those at his museum. He also indicated that some of the seals may be of Dutch origin.

However, only one seal has been definitely identified. It stems from Tobias Blossie, «alnager» (textile controller) of Ipswich, who died in 1631. Seals carrying his initials have been found in London. They also carry the monogram of King Charles I, who ascended to the throne in 1625. The wreck at Bamble therefore must have occurred sometime during this interval.

Apart from textiles, the cargo has consisted of pewter articles: piles of plates, dishes, tankards, nightpots, chandeliers etc. Also, large and small fragments from at least 110 brass spoons, 117 horse spurs and 105 small, unidentified ivory handles were taken up.

Perhaps the most peculiar part of the cargo was a large consignment of spectacle glasses. However, a more thorough description of these must wait until they have been analysed by specialists.